

ELS RETAULES DE L'ALTAR MAJOR
DE L'ESGLÉSIA DE LA PIETAT DE VIC.
SEGLES XVII-XX

per Elisenda ASTURIOL i Isidre FERNÁNDEZ

RESUM

La localització de nous documents als arxius vigatans referents a la decoració del presbiteri de l'església de la Pietat de Vic, sota l'advocació de Nostra Senyora de la Pietat i dels sants màrtirs Lluçia i Marcia al llarg de més de tres segles, ens permet aportar dades inèdites fins ara sobre els retaules de l'altar major de l'església de la Pietat de Vic en època moderna i contemporània.

Paraules clau: Vic, església de la Pietat, retaules, segles XVII-XX.

THE HIGH ALTAR REREDOSSES OF LA PIETAT CHURCH IN VIC. 17TH-20TH CENTURIES

ABSTRACT

The discovery of new documents in the archives of Vic relating to the decoration of the presbytery of that city's La Pietat church under the advocacy of Our Lady of Sorrows (Nostra Senyora de la Pietat) and of the Holy Martyrs Lucian and Marcian over the course of more than three hundred years, allows us to present new information on the reredoses of La Pietat's high altar in the modern and contemporary periods, information which had not come to light until now.

Keywords: Vic, La Pietat church, reredoses, 17th-20th centuries.

Autors com Segimon Cunill,¹ Cèsar Martinell,² Eduard Junyent,³ Ramon Ordeig⁴ i, més recentment, Jordi Vilamala⁵ parlen sobre l'edificació i les modificacions del temple al llarg dels segles, com també dels retaules existents a les capelles laterals.

Les primeres notícies que hem pogut conèixer sobre l'advocació dels sants màrtirs són del dia 23 de març de l'any 1430, quan el Consell de la Ciutat de Vic decideix fer, a partir d'almoines, una capella sota aquesta advocació ampliant la capella de Sant Sadurní. L'obra es perllongarà fins a finals del segle xv. L'any 1467 ja existia un altar sota l'advocació de Nostre Senyora de la Pietat, ja que el 6 d'agost es fa un pagament a Francesc Roca, fuster de Vic, per fer un guardapols per posar «sobre lo altar de madona de Santa Maria de Pietat», i un altre pagament per «corda prima per gornir les cortines del altar de la Verge Maria de Pietat». Passaran uns anys sense notícies d'activitat, fins al 7 de febrer de 1492, quan se signa un contracte amb el pintor burgalès Fernando Camargo per tal de pintar el bancal de la Mare de Déu de la Pietat, i el 15 de novembre de 1494 es contracta el també pintor castellà Pedro Bello per pintar els passos de la vida de la Verge de la Pietat i per coronament dos àngels que tenen el senyal de la ciutat. Finalment, l'any 1512 es contracta Joan Gascó per a la pintura de la taula central del retaule dels sants màrtirs, que posteriorment és ampliat, el 1513, amb les taules laterals i les polseres. El darrer pagament a Joan Gascó per a l'acabament del retaule dels sants màrtirs va ser el 25 de novembre de 1516.⁶

Anys més tard, el 21 d'agost de 1542, Jaume Caldomer, imatger, signa una època de deu lliures als administradors de Sant Sadurní per algunes imatges fetes i posades a la ciutat de Vic, i per «afinar dues imatges vide-

1. Segimon CUNILL I FONTFREDA, «L'església de la Pietat de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich* (Vic), vol. II (1916), p. 74-78.
2. Cèsar MARTINELL I BRUNET, *Monumenta Cataloniae*, vol. XI: *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya: el barroc salomònic (1671-1730)*, Barcelona, Alpha, 1961, p. 103.
3. Eduard JUNYENT I SUBIRÀ, «L'escultor Jacint Morató Soler», *Revista Vich* (Vic), 1969.
4. Ramon ORDEIG I MATA, *L'església de la Pietat de Vic: Commemoració del Centenari de la Paròquia*, Vic, Impremta Anglada, 1978.
5. Jordi VILAMALA SALVANS, «La construcció de l'església de la Pietat», a *Una Seu, dos collegis: la comunitat de beneficiats de l'església de la Pietat de Vic: Les repercussions socials del nou ordre tridentí (1613-1664)* [en línia], tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2019, cap. 3.2, <<http://hdl.handle.net/10803/666897>> (consulta: febrer 2023).
6. Josep GUDIOL I CUNILL, «Mestre Joan Gasó», *Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona), vol. I (1907), p. 281-301 i 358-381; vol. II (1908), p. 13-38.

licet de Nostra Senyora y Sant Joan per sepultura dicta capella»,⁷ i el 14 d'agost de 1568, paga a Jaume Gener sis sous per pintar la imatge de fusta del bací.⁸ Potser es tractaria de les imatges de la Pietat de pedra i marbre descrites en els inventaris presos amb motiu de les visites pastorals fetes a l'església l'any 1617-1618.⁹

Amb el començament de la construcció de la nova església de la Pietat, a principis del segle XVII, les despeses d'ornamentació són escasses, i només tenim constància d'un pagament, l'any 1617, a l'argenter vigatà Salvador Serarols d'un reliquiari d'argent sobredaurat per guardar-hi les relíquies dels sants màrtirs; el 1627, a l'argenter Pere Pau Garba per fer una llàntia d'argent, i el mateix any, al pintor Josep Vivet per encarnar les cares dels «bultos dels Màrtirs».

L'església es va edificar a mitjans del segle XVII sobre l'antiga església romànica de Sant Sadurní. La construcció es va començar l'any 1630 sota la direcció del mestre de cases Francesc Domènec (fill de Marçal Domènec, també mestre de cases), fins a la seva tràgica mort, en caure d'una bastida mentre treballava a la Pietat, el 4 de novembre de 1643.¹⁰ Va continuar l'obra el seu cunyat, Josep Morató Estrany (casat amb Isabel, germana d'en Francesc), amb la col·laboració del seu germà Isidre i, posteriorment, quan els dos moriren, el fill d'Isidre, Josep Morató Pujol.¹¹

7. Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV), Arxiu de la Cúria Fumada (ACF), 1083, notari Salvi Beuló, manual 1542, s. f.
8. Arxiu Municipal de Vic (AMV), Pietat, *Llibre d'obra de l'església de la Pietat (1553-1573)*.
9. ABEV, Arxiu Episcopal de Vic (AEV), 1213/2, f. 29v; AEV, 1212, f. 157.
10. Jordi VILAMALA SALVANS, *Una Seu, dos col·legis...*, p. 151.
11. AMV, Pietat, *Llibre d'obra de l'església de la Pietat (1553-1573)*.

Tot i que hi ha un buit en la documentació consultada, hem trobat que el 13 de març de 1657 Diego Peya, sagristà de la Pietat, i Feliu Vidal, escultor,¹² pacten «sobre lo fer y fabricar el tabernacle i sagrari en el presbiteri o altar maior de la iglesia de nostra Señora de la Pietat de la present ciutat de Vic y las figuras grans y petites així de bulto com de mitg relleu segons las traçes que per asso te fetas y ofertas el nomenat Feliu Vidal, posadas en un pergami y en dos papers respective y firmadas per lo devall nomenat Diego Peya y per mi Francesc Joan Rexach y notari avall escrit en presencia y de voluntat de dits Peya y Vidal».¹³

En el contracte al qual fem referència és avingut i pactat que Diego Peya pagarà a l'escultor Feliu Vidal les despeses de fusta, claus i aigua-cuit, i també la realització d'un sòcol de pedra per assentar el tabernacle.

El retaule constaria de quatre columnes grans amb els seus capitells, cornises i pedestals, i s'havia de fer segons les traces realitzades en un pergami i en dos papers per l'escultor, presentades i signades, tot i que Feliu Vidal podia reservar-se el fet d'afegir-hi quelcom, si creia que seria en benefici de l'obra. El retaule hauria d'estar fet, posat i assentat a l'altar major en un any i mig, comptant a partir de la data del document notarial. Es preveia que, en cas que l'escultor Feliu Vidal no tingués acabada la feina, Diego Peya podia recórrer a altres mestres per poder finalitzar l'obra i que les despeses anirien a càrrec de l'escultor.

Feliu Vidal es comprometia que, una vegada acabat el retaule, el seu treball fos visurat per dos mestres o per perits competents en escultura, arquitectura i fusteria, i que, en el cas de plantejar-se un desacord en la tasca realitzada, refaria el que li diguessin que creien que no estava prou ben fet.

12. Feliu Vidal Fexa era fill de l'escultor Miquel Vidal i d'Arcàngela Fexa, hereu del mas Fexa de Malla i net de l'escultor mallorquí Antoni Vidal, establert a Manresa, i de Cecília Gener, filla de l'escultor Gaspar Gener, de Mallorca. Va néixer a la població de Sant Feliu Sasserra, a la comarca del Bages (Xavier SOLÀ I COLOMER, «L'escultor vigatà Feliu Vidal i l'església parroquial de Sant Feliu de Pallerols», *Ausa* [Patronat d'Estudis Osonencs], vol. 19, núm. 145 [2000], p. 179). L'any 1632 es va casar en primeres núpcies amb Petronila Roseres, filla d'Esteve Roseres, pare de Sant Joan de les Abadesses, i de Susanna. Signaren els capítols matrimonials el 10 de març de 1653 (ABEV, ACF, 3441, notari Francesc Serrahima, manual 1652, s. f.) i van tindre tres filles —Paula (maridada amb Josep Ral i Pradell), Jerònima i Arcàngela— i un fill, Josep, que va continuar l'ofici d'escultor. L'any 1670, Feliu Vidal estava casat en segones núpcies amb Margarida, de Sant Feliu de Pallerols, on residien. Va morir i fou enterrat l'1 de novembre de 1671 en aquesta població, en la sepultura de Llorenç Sala i Serra de la dita parròquia (ABEV, Arxiu de la Vegueria, Processos, 1751).

13. ABEV, ACF, 2519, notari Francesc Joan Rexac, manual 1657, f. 82-84.

Entre les dues parts, s'acorda el preu de sis-centes cinquanta lliures: cent lliures en el moment de la signatura del contracte, cent lliures una vegada assentat el pedestal i les grades del tabernacle, cent lliures un cop col·locada la primera andana i tres-cents cinquanta lliures una vegada acabat, assentat i visurat tot el conjunt de l'obra. Actuen com a testimonis Josep Morató, mestre de cases, i Joan Huguet, mercer.

En un principi, sembla que les dues parts estan conformes en com s'està realitzant l'edificació del nou retaule, i així ho confirma l'existència de dues èpoques de pagament: la primera, el 8 d'octubre de 1657,¹⁴ de dues-centes seixanta-sis lliures i un sou, i la segona, datada el 14 de desembre del mateix any, de cent quaranta-set lliures, vuit sous i tres diners,¹⁵ i que reflecteixen uns pagaments importants, la qual cosa ens permet creure que l'obra estava molt avançada, ja que li havien pagat a l'escultor, aproximadament, unes 513 lliures, a les quals hem d'afegir cent lliures del moment del contracte, sobre el preu acordat de les sis-centes cinquanta lliures corresponents a la totalitat de la feina.

Malgrat els pagaments efectuats, sorgeixen discrepàncies entre l'escultor i els comitents. Un document notarial datat el 15 de juliol de 1658¹⁶ parla d'unes modificacions que ha de fer Feliu Vidal en el retaule major:

Primo que los bultos dels Sants Màrtirs, Lluçia y Marcià, que essen fora de las pasteres o cajas de paret de dit tabernacle hage de fer que dites pasteres sen més altes de tot manera que dits bultos torne dintre caja estigan fora com fan ara.

Item que sobre lo corregir dit tabernacle hage dit Feliu Vidal per la quantitat baix escrita y a tots sos treballs y costes, de fer un bult ab arquitrava, friso y cornisa que hage de lligar ab la motllura que està sobre les armes de la Pietat.

Item lo sòcol ques posat sobre la cornisa hage de estar demunt de la cornisa que se ha de anyadir, servint de pedestal per la segona andana de columnes y darrera de las columnes hi ha de haver una pilastra y las dites columnes han de tenir sinch palms de alçada o més [...] y lo demás segions una nova trassa formada [...].

14. ABEV, ACF, 2510, notari Francesc Joan Rexac, manual 1657, f. 208v.

15. ABEV, ACF, 2510, notari Francesc Joan Rexac, manual 1657, f. 254.

16. ABEV, ACF, 2511, notari Francesc Joan Rexac, manual 1658, f. 204v.

En aquest acte es va pactar que se li donarien cinquanta lliures, a més a més del preu estipulat, per les modificacions que havia de fer, i el 14 de juny de 1659¹⁷ Feliu Vidal va rebre seixanta lliures, a compte, de Jacint Vicens, botiguer, per l'esmentat retaule.

Tantes modificacions segurament eren degudes al fet que l'execució del nou retaule no acabava d'agradar als administradors, que el trobaven desproporcionat, i així ho confirma un altre document, datat el 6 de març de 1660,¹⁸ en què estan escrits uns nous pactes per a la construcció d'un nou retaule segons una nova traça feta, «ab palms y cana», sobre pergamí. Aquest nou retaule s'hauria de realitzar aprofitant la fusta de l'anterior i d'altra que se li facilitaria. Les modificacions que se li reclamen són:

Fabricar totes les figures de bulto y mig relleu de bon art de sculp-tor y architector [...] Y lo sacrari que se troba fet y posat en dit ta-bernacle [...] alçarà y posara mes alt en degut proporció servada la traça. Y així mateix promet fara las columnes del dit fahedor retaule o tabernacle, que serviran per la primera andana, de alçada de poch manco de deu palms de alçada. Y així mateix las columnes de la sego-na andana farà y fabricarà cada una de elles, de alçada de vuyt palms [...] las columnes grosses y major del tabernacle ha de fer y que esta vuy en dit presbiteri las puga posar y puguin servir per la tercera andana del tabernacle.

Havia d'estar acabat el setembre d'aquell mateix any i se li pagarien, a més a més, cent vint-i-nou lliures en dos terminis: el primer pagament, de cinquanta lliures, el 24 de juny de 1660, és a dir, per la festa de Sant Joan, i el segon, de setanta-cinc lliures, en el moment de l'entrega del retaule, fixada per al mes de setembre del mateix any.

Un any després, el 25 de març de 1661,¹⁹ sorgeixen noves desavinences entre rector i escultor per la demora en la construcció del retaule, el qual «debia haver obrat y fet fa molt de temps lo dit Feliu Vidal». Acorden una nova data de finalització, el 24 de juliol del mateix any, amb penalització de vint-i-cinc lliures a càrrec del dit Feliu Vidal. Pocs dies després, el 31

17. ABEV, ACF, 2512, notari Francesc Joan Rexac, manual 1659, f. 139v-140.

18. ABEV, ACF, 2513, notari Francesc Joan Rexac, manual 1660, f. 64-66.

19. ABEV, ACF, 2414, notari Francesc Joan Rexac, manual 1661, f. 153v-154v.

de març,²⁰ se signa una concòrdia entre Feliu Vidal i els administradors de la Pietat, per la qual Jaume Cortada,²¹ de dinou anys, jove escultor i aprenent de l'escultor Vidal, es compromet a treballar en la realització de les tretze figures en relleu, serafins, polseres i dotze columnes. Per a aquests treballs, Feliu Vidal li facilitarà la fusta, les eines i l'estada a casa seva, i li pagarà cinquanta-cinc lliures en tres pagaments: la primera paga, de divuit lliures, el 2 d'abril de 1660; la segona, també de divuit lliures, a la meitat de l'obra, i la tercera, de dinou lliures, a l'acabament de l'obra, pactada per al 15 d'agost d'aquell mateix any.

Figura 1.

Retaule de Sant Andreu de Clarà, de Feliu Vidal, escultor, i Josep Bordons, daurador (1662). És l'únic retaula

20. ABEV, ACF, 2340, notari Salvi Torrent, manual 1660-1665, s. f.

21. Jaume Cortada, jove escultor de la vila de Tortellà, entrà d'aprenent amb Feliu Vidal amb divuit anys (ABEV, ACF, 2614, notari Joan Francesc Serrahima, manual 1653-1655, f. 100) i passà a mestre de la confraria de fusters de Vic el dia 21 d'abril de 1661 (ABEV, ACF, CONFR/35, s. f.).

Un procés localitzat a la cúria de la vegueria de Vic²² ens permet complementar les vicissituds en l'elaboració d'aquest retaule. El procés s'inicia a instància del fuster de Vic Josep Albanell, a finals de l'any 1660, en el qual reclama al reverend Diego Peya que se li torni una traça que ha fet per al retaule de l'altar major de la Pietat i que li'n sigui pagat el cost, que estima en vint-i-cinc lliures, de les quals reconeix haver rebut, a compte, tres lliures i quatre sous; el 8 d'octubre va nomenar com a expert el mateix Feliu Vidal. No hi ha resposta de Diego Peya fins al mes de juny de 1661, quan declara no deure res a Albanell, ja que la traça feta per ell no estava realitzada segons les regles de Vignola, motiu pel qual no estava obligat a donar-li res, després d'haver-li pagat les tres lliures i quatre sous en concepte de gratificació. La resposta d'Albanell es produeix el mateix mes, i diu així: «la trassa es feta segons art de Arquitectura y que no té cap obligació de seguir la opinió de un doctor particularment de tan poca opinió com Vignola majorment quan la que se té de fer fundant-la sobre altre ja feta com succeix en el retaule que se tracta que se havia de fabricar sobre un peu ja fet». A més, afegeix que el retaule fabricat havia copiat el millor de la seva traça i, seguidament, nomena un nou expert, el fuster de Vic Bartomeu Ballester.

No serà fins al 23 de juliol de 1661 que els experts nomenats per Diego Peya, els germans Isidre i Josep Morató, mestres de cases de Vic, signen l'acceptació com a experts. El dia 19 d'agost de 1661, Isidre Morató manifesta que «lo retaule avui asentat en lo altar major no esta asentat sobre el peu estava fet en el temps se feu la trassa de Josep Albanell», i afegeix que ell va ajudar a fer i desfer el peu del primer retaule. Seguidament, és Josep Morató qui declara que la traça feta per Josep Albanell és feta una part en ordre corinti i una part en ordre compost, i que no segueix les regles de Vignola. També manifesta que ell ha fet formar el peu del retaule novament realitzat per assentar-lo segons el concert a què s'ha arribat entre el reverend Diego Peya, l'escultor Feliu Vidal i ell mateix, i que en cap moment se seguí la traça d'Albanell. Un altre punt de la seva declaració és més concret: «Josep Albanell i Feliu Vidal feren quisqun una trassa per dit retaule i es resolgué fer el retaule segons la trassa de dit Vidal, per no estar la de Albanell ben feta i que lo retaule vuy asentat en dita Iglesia es feta segons la trassa de Feliu Vidal».

22. ABEV, Arxiu de la Vegueria, Processos, 1661.

Malauradament, no hem pogut localitzar la traça que acompanyava el procés, ni sabem quina en va ser la resolució.

Tenim la confirmació que el retaule ja estava acabat abans del dia 23 de maig de 1661, perquè Francesc Cervera, fill del ja difunt daurador Francesc Cervera, en el seu examen per ser mestre pintor i daurador de Vic, «dibuixà algunes trassas y pintures del retaule major de la Pietat y pinta y dora dos teulons del dit retaule».²³ El 1665 es feu el trasllat solemne de les restes dels sants màrtirs de l'església vella a la nova, i el 29 de febrer de 1672 Josep Albanell, fuster, cobrà vuit lliures per fer unes grades i portes en la pastera principal, per posar-hi Nostra Senyora de Pietat de pedra marbre, que dauraria Josep Ridorta el 17 de maig de 1672.²⁴

Encara restava per acabar la totalitat de l'església, la construcció del campanar, lligar l'església nova amb la vella i fer la portada, a la qual Josep Morató va posar la primera pedra el 23 de març de 1664. Un any després es feu el trasllat solemne de les relíquies dels sants màrtirs de l'església vella a la nova. Per evitar malmetre-les i possibles robatoris, es va protegir l'altar major amb unes reixes de ferro daurades que es portaren de Barcelona i a les quals Jaume Cortada feu els enfustaments.

Anys més tard, un cop acabada tota l'obra principal de l'església, el dia 22 de juliol de 1714, es va cremar totalment el retaule major, i així queda reflectit en el llibre de la confraria de sant Llibori:²⁵

Fas memoria com la vigilia del Gloriós Sant Llibori, dia 22 de juliol se posa foch en lo altar major de Nostra Senyora de la Pietat, haont se cremá tot lo altar junt tot lo que se troba en ell y per dita causa no se feu la festa ni se tingue taula com se acostumava los demás anys.

Malgrat la desgràcia ocorreguda, la voluntat dels administradors i feligresos va fer que, el 22 de maig de 1719, es paguessin a Pere Anglada, mestre de cases, cent vint-i-cinc lliures per emblanquir tota la volta de la dita església, i mig any després, Rafael Anglada cobrarà dotze sous per

23. ABEV, ACF, CONFR/35, s. f.

24. AMV, 10-24, *Llibre de negocis (1664-1679)*: «Item a Josep Ridorta daurador habitant de Caldes 15 lliures per lo or y treball de daurar y estofar las gradas que estan en lo retaule del altar major de dita iglesia per sostentar Ntra. Sra. feta gracia del restant conforme consta ab apoca en poder del secretari del consell».

25. ABEV, ACF, CONFR/257, f. 102.

portar fusta del pla de Vinaclosa per al retaule. Finalment, el 21 d'abril de 1721, consta que «tinch pagat ab altra llibre ab diferents partits 853 lliures 5 sous i 1 diner i advartid que ab altra part del llibre es lo rebut Jacinto Morato de 245 lliures 1 sou 9d fins lo die present de las 860 lliures 11 sou 6 diners».

El primer de maig de 1721, Jacint Morató, escultor, rep de Josep Vaxeras, obrer dels sants màrtirs, en diferents entregues la suma i quantitat de dues-centes quaranta-cinc lliures, un sou i nou diners (a la qual fa referència l'anterior anotació), «Y per no saber de escriurer lo sobre dit dona facultat a Francisco Delisan llibreter per fer la present, y dits diners son a bon compta del treball se fa en lo retaule dels SS. MM. en la Iglesia de Ntra Sra de la Pietat».

Segueix una altra època de trenta-dues lliures a bon compte del retaule i un darrer pagament de cinquanta-cinc lliures i dotze sous, també a bon compte del retaule, que signa Jacint Morató per mans de Delisan.²⁶

Finalment, el 27 de juliol de 1721, davant del notari de Vic es va protocolitzar el contracte del retaule entre els administradors de la Confraria dels Sants Màrtirs de Vic, davant d'Anton Vila i de Prat, corregidor de l'Ajuntament de Vic; Josep Sunyer, escultor i ciutadà de Manresa, i Jacint Morató, escultor i ciutadà de Vic.

En el document per a l'execució del retaule està estipulat que han de fer un retaule nou i tribunes a banda i banda del presbiteri de l'església, segons la traça presentada i signada per cadascun dels escultors. Les tribunes han de ser millors que les realitzades a les esglésies de Santa Catalina i Sant Francesc de Paula de la ciutat de Barcelona. La part de la rematada i les grades, les havien d'obrar seguint el model del retaule major d'Igualada, on Josep Sunyer en aquell moment estava treballant.

Pel que fa a la pedra per al basament del retaule, s'estipula que ha de ser de la pedrera de Sant Bartomeu del Grau. S'estableix que tota la fusta necessària per construir el retaule i les tribunes l'han de proveir els administradors de la Pietat a l'obra on aniran treballant dita obra. També són a càrrec seu els treballs dels mestres de cases.

En el cas que un dels dos escultors es morís, l'altre es comprometia a acabar la feina contractada, i els administradors no tenien cap mena de potestat per cercar algú altre. També és condició pactada que, mentre

26. AMV, Pietat, *Llibre d'obra de l'església de la Pietat 1721-22*, full solt.

s'està obrant el retaule i les tribunes, un dels dos escultors ha d'estar treballant de manera contínua i present en l'obra.

Es pacta que se'ls pagarà un real de vuit per cada pam de les figures, tant si són grans com petites, nues o vestides, relleus, talla, pilastres, pasteres, columnes, contrapilastres, i s'especifica que en les columnes no hi haurà angelets. Els pagaments es faran cada mes i segons el treball que hagin fet.

En el mateix document, però tres dies més tard, ambdós escultors, en virtut de la dita convenció, fan constar que, trobant-se en el local destinat a fer l'esmentada obra, situat darrere l'església,²⁷ i en presència dels dits administradors i d'Antoni Vila, regidor, de mutu acord, prengueren possessió del dit retaule per treballar-hi; Francesc Riquer, fuster, per ordre d'ells, havia treballat de son ofici i va ser pagat, no s'especifica l'import, pels esmentats Sunyer i Morató.²⁸

Posteriorment a la signatura d'aquest contracte, ens consten, únicament, dos pagaments a Jacint Morató, signats per Delisan, a compte del retaule que es va treballant: el dia 24 d'agost de 1722, per import de disset lliures i cinc sous, i el dia 3 d'octubre de 1722, de deu lliures, un sou i deu diners, a compte del retaule que treballa a Nostra Senyora de la Pietat.²⁹

Evidentment, els pagaments localitzats no es corresponen amb el cost que havia de tenir un retaule monumental com el que es proposava en el contracte. L'any 1727 tenim constància de l'existència d'un altar i un cambril de la Verge.³⁰

27. Deduïm que a l'obra de Jacint Morató, ja que vivia al carrer de Cardona, darrere l'església de la Pietat.
28. Agraïm a Rafel Ginebra, arxiver de l'ABEV, l'ajuda en la transcripció del document.
29. Existeix una manca de coneixement en la cronologia de Jacint Morató entre els anys 1722 i 1727, en què contracta el retaule de l'altar major de Sant Lluç de Girona (Teresa AVELLÍ CASADEMONT, «Noves aportacions al catàleg d'obra de Jacint Morató Soler: el retaule major de Sant Lluç de Girona», *Locus Amoenus* [en línia], núm. 8 (2005), p. 173-203, <<https://raco.cat/index.php/Locus/article/view/70725>>, consulta: 23 desembre 2023), que va realitzar a Vic, i el seu posterior trasllat a Solsona, on va morir el dia 19 d'abril de 1736 (Isidre FERNÁNDEZ BERMÚDEZ i Elisenda CASTELLÓ ASTURIOL, «L'escultor Jacint Morató Soler: Castellterçol, 1682 - Solsona, 1736», *Oppidum: Revista Cultural del Solsonès*, núm. 8 (2010), p. 51-81).
30. ABEV, ACV, *Llibre XV del secretari (1719-1737)*, arm. 57/69, f. 141: «(Die sabati 11 januari 1727) Retorn de les reliquias a la Pietat: Primo se ha representat per part de la ciutat de que se desitja restituir las reliquias dels Sants Martirs Llucia i Marcia en la iglesia de la Pietat y en lo altar y camarín se ha fet y com y translatio apart se hauria de fer ab alguna solemnitat y V. S. atenen esser justa la petició resol que los Srs. thesorers junt ab los comissaris de la ciutat fassen lo modo ab que se deu aportar y collocar ditas Santas reliquias en dit puesto».

El que es va construir va quedar tan malmès per un incendi ocorregut el 16 de juny de 1734,³¹ que en una nota escrita per R. Casadevall,³² canonge, arxiver del Capítol de Vic, en les notícies històriques podem llegir:

L'estat en que va quedar el retaule després de l'incendi devia ser deplorable, cosa que ràpidament van solventar els administradors de la Pietat, ja que hem de tenir en compte que l'església de la Pietat era la representativa de la ciutat de Vic i era impensable que el presbiteri es presentés de manera lamentable als ulls dels feligresos.

S'ha de suposar que l'any 1735 hi hagué dificultats econòmiques que van portar els obrers de la Pietat, d'una manera immediata, a encarregar un retaule de perspectiva, és a dir, un retaule pintat a les parets del presbiteri i que simularia un retaule escultòric, a Pròsper Trullàs, pintor de Girona i ciutadà de Vic. El preu concertat del treball va ser de cent setanta-cinc lliures.³³

Han de passar quasi divuit anys fins a retrobar noves dades referents a la construcció d'un nou retaule. No s'ha pogut localitzar cap mena de referència documental relacionada amb els pactes que devien signar els administradors de la Pietat amb l'escultor Carles Morató Brugarolas per a la realització del nou retaule. El 17 de novembre de 1753, els obrers de la Pietat ja havien començat a fer una previsió de despeses per la pedra i la fusta necessàries per a la nova construcció.

31. ABEV, ACV, *Llibre XV del secretari (1719-1737)*, arm. 57/69, f. 316: «(Die mercury 16 juny 1734) Per ocasio de un incendi se portan los Sants Martyrs en la Seu: Haventse representat a V.S. la fatalitat que ha sucseit als procuradors dels Martyrs, que obsequiant als Sants, los ha compres la desgracia, de haversels possat foch en la enrramada, haverse cremat tota y esser precis despeñar las portas del ninxo ahont se guardan las reliquias dels Sants, allá en la Pietat, ha V. S. discorregut que mantenitse alli las reliquias estarian exposadas y ab alguna indecensia. Y per tant V. S. fa comissio als Srs. Canonges thesorers perque miren com quedan y axi mateix V. S. com a dueño de ditas reliquias resol que ab professo se vajan a buscar y se colloquian en la cathedral ahont se mantindran fins que los Srs. Canonges thesorers hauran donat la providencia de ordre de V. S. de fer pany nou y que no puga obrirse ab facilitat».

32. ABEV, Fons del canonge R. Casadevall, *Notícies històriques*, vol. IX, f. 139.

33. ABEV, ANV, 1338, notari Marcia Portell, manual 1735, f. 89v-91 i 91v-92.

Tenim documentat que els treballs de la part d'arquitectura del retaule, que es van desenvolupar en paral·lel a l'ampliació de l'església per la part del presbiteri on havia d'anar el cambril dels sants màrtirs —al qual s'accedia per dues portes laterals situades a banda i banda del retaule—, es van començar el 17 de novembre de l'any 1754, amb un primer pagament de trenta lliures a Pau Galtaires, arquitecte de Carles Morató, per les primeres feines fetes, datat el 26 de gener de 1755. Diversos pagaments es fan efectius de manera continuada a Pau Galtaires, en nom de Carles Morató, fins al 21 de març de 1759.³⁴ Pel que fa a la part escultòrica, que es va iniciar l'1 de desembre de 1754, consten diferents rebuts: el primer és datat el 27 de març, que va cobrar Jaume Soler Marsal,³⁵ fadrí major de Carles Morató, i n'hi ha d'altres, fins al 23 d'abril de 1759, per a Pere Anton Soler, també fadrí de l'escultor de Solsona.

Per les anotacions fetes en el llibre de la confraria, coneixem que el 18 de setembre de 1757 es començaren els fonaments per a la col·locació del plint del retaule i que aquest va ser fet amb pedra de la pedrera de Santa Magdalena de Conangle, picada i brunyida per Josep Morató Sellés, mestre de cases.³⁶

El 14 d'octubre de 1758 es començà a plantar la segona part del retaule, «sis columnas y cornisa de ellas, y per son por del estudi a la Pietat he gastat per lo barenar catorze sous per portar, per col·locar les 6 columnes i l'arquitrau, fris i cornisa, fins a l'església de la Pietat, 14 sous», i l'any següent, el dia 20 de febrer, s'instal·laren les vuit cornises que donaven l'estructura de la cúpula del cambril i, damunt d'elles, la cornisa i l'arc.

Entre els dies 4 i 26 d'abril de 1761, es va acabar d'instal·lar el retaule i també es van blanquejar els murs de la volta del presbiteri.³⁷

34. ABEV, ACF, Confraries, Confraria de sant Lluçia i sant Marcia, llibre segon, f. 169.

35. Jaume Soler, fill d'Isidre Soler, fuster de Prats de Lluçanès i cunyat per part de la seva muller, Francisca Viladot, de l'escultor Carles Morató, estava casat amb Magdalena Viladot. Tenia un germà, també escultor, Pere Anton Soler (ABEV, ANV, 1802, notari Josep Anton Estevanell, manual 1765, f. 149).

36. ABEV, ACF, Confraries, Confraria de sant Lluçia i sant Marcia, llibre segon, f. 52-54v.

37. Per la descripció de les obres que anaven realitzant, creiem que se seguia un model similar al que Carles Morató, amb els mateixos col·laboradors, estava construint des de l'any 1747 a Riner.

Consta que el 7 de setembre de 1766, Pau Bosquí, fuster, va rebre, per absència de Pau Galtaires, la quantitat de set lliures i deu sous, per fer la unió de les peces de les figures dels dos sants màrtirs.³⁸

Figura 2.

Altar major de l'església de la Pietat de Vic. Detall del grup escultòric de la Pietat, de l'escultor Carles Morató. Arxiu Comarcal d'Osona. Fotografia de Josep Palmarola.

Figura 3.

Altar major de l'església de la Pietat de Vic. Detall del grup escultòric dels sants màrtirs de l'escultor Carles Morató. Arxiu Comarcal d'Osona. Fotografia de Josep Palmarola.

Entre els anys 1766 i 1773 existeix un buit documental sobre la continuació, l'acabament o les possibles modificacions del retaule. A partir d'aquell any es torna a treballar en la part del cambril, segons un pla dissenyat per Josep i Carles Morató, pel qual es desfeia l'obra vella i es construïa un arc d'escultura realitzat per Carles Morató,³⁹ i a partir del dia 17 de juliol de 1773 es tornen a fer pagaments continuats: el 29 de desembre de 1774 es fa un pagament a Carles Morató de catorze lliures per vint-i-tres jornals d'ell i els seus fadrins dedicats a fer capitells i cartel·les en el cimbori del cam-

38. ABEV, ACF, Confraries, Confraria de sant Lluç i sant Marcia, llibre segon, f. 174.

39. ABEV, ACF, Confraries, Confraria de sant Lluç i sant Marcia, llibre segon: «it als 26 7bre he pagat a Lluçia Vegaria sobredit per diset jornals ha fets de deu sous de axemplar lo arch de de demunt del cameril sota del qual deu posar y esar lo arch de escultura de Moreto, fer la paret del circol del camaril per posar lo plinto de pedra de Santa Magdalena, retornar la teulada baixa y altres treballs, la quantitat de vuyt lliuras deu sous dich 8ll 10ss».

bril, i el 29 de desembre, a Pere Antón Soler, escultor, per catorze jornals d'ell i del seu fadrí Dalmau (Masegur), pels quals reberen vuit lliures i vuit sous. També es van esculpir les imatges de sant Bernat Calvó, sant Tomàs d'Aquino, sant Just i santa Escolàstica per col·locar-les en el presbiteri de l'església, segons la determinació del Consell de la Ciutat⁴⁰ i per les quals Carles Morató rebé els darrers pagaments el maig de 1774.

Figura 4.

Imatges dels sants màrtirs Llucià i Marcia, de l'església de la Pietat de Vic, de l'escultor Carles Morató. Arxiu Comarcal d'Osona. Fotografia de Josep Palmarola.

40. AMV, Llibres d'acords de la ciutat de Vic (26 de novembre de 1773).

©2006 Institut Amatller
d'Art Hispànic - im. 01745001
(foto Gudiol A-1932 / ante 1939)

©2023 Institut Amatller
d'Art Hispànic - m.
IAAH_GUDIOL_A_01931
(foto Gudiol A-1931 / ante 1939)

©2023 Institut Amatller
d'Art Hispànic - im.
IAAH_GUDIOL_A_01930
(foto Gudiol A-1930 / ante 1939)

©2006 Institut Amatller
d'Art Hispànic - im.
IAAH_GUDIOL_A_01929
(foto Gudiol A-1929 / ante 1939)

Figura 5

Imatges de presbiteri de l'església de la Pietat de Vic. De dalt a baix (i d'esquerra a dreta): sant Just, sant Tomàs d'Aquino, sant Bernat Calvó i santa Escolàstica de l'escultor Carles Morató. Fotografies de l'Arxiu Mas.

Cèsar Martinell i Eduard Junyent⁴¹ ens parlen en les seves publicacions d'un concurs realitzat l'any 1784 per a l'ampliació del presbiteri, on les modificacions també afectaven el retaule major, tal com Ramon Casadevall⁴² va detallar en els seus escrits, extrets dels arxius de la Pietat:

Retaule actual dels SSMM.

1784- 5 abril.

Sesió dels obrers de la Pietat y SSMM baix la presidència de D. Joan de Saleta y Morgades, s'ocupan d'haver vist los nous dissenyos per lo Retaula del altar major resolent: «que se fasse lo frente del dissenyo de Nicolau Traver Arquitecto de Barcelona; lo adorno del camaril del dissenyo de Salvador Gurri y lo principal del altar del modelo de Anton Real escultor de Vich, perficcionant una y altra cosa lo mes que se pugui».

(Arx. Mun. Vich. Llib. de acuerdos y resoluciones dels Srs obrers de la Igl'a de N^a S^a de la Pietat y dels gloriosos Sts. Martirs començat en 1782).

1784- 15 setembre

Sesió dels mateixos obrers y baix la mateixa presidència de'n Saleta resolen: «No obstant de lo resolt ab la convocació celebrada als sinch dias de Abril pròxim passat, Havent reflexionat mes lo assumpto y tenint per convenient millorar lo retaula dels Sts. Martirs: Han acordat que se fasse lo dit Retaula, esto es, lo Pla adorno del camaril y tabernaculo del diseño de n° 2 ab la cupula demarcada de n° 3 y lo frente del mateix dissenyo de n° 2 fins a cornisa y lo restant con lo trono dels Sts. Martirs del diseño n° 1 tret lo sacrari y variat St. Sadurni ab la Imatge de Ntra. Sra. de la Pietat. Y que se fasse veure a facultat y se tantegias lo cost y condicions convenients son per est efecto comisio als dits Sr. Fontcuberta, Francisco Pujol, obrers y que despres se passe al ajust a favor del que se fasse major benefici».

(Arx. Mun. Vich: Llib. de acuerdos etc ut sup).

41. Notes del Dr. Junyent extretes del *Llibre de resolucions de la Pietat*: «30-1-1783 – Acorden: respecte que lo actual Retaule major dels gloriosos Sts. Màrtirs encara no se troba conclòs y que segons la veu comuna podria millorar-se se ha passat a formar algun dissenyo o plan per posar lo en major perfecció [...] han acordat els obrers [...] consultar els plans ab persones facultatives en Barcelona, o bé fer formar un altre [...] per qui es pugui puguí presentar a l'Ajuntament per sa aprovació».
42. ABEV, Fons del canonge R. Casadevall, *Notícies històriques*, vol. IX, f. 143.

Com veiem, de les tres propostes presentades, els obrers de la Pietat no optaren per un disseny en concret, sinó per la realització d'una part de cada projecte. Finalment, la localització del contracte ens permet assegurar que els obrers no encarregaren la construcció del retaule major a cap dels tres escultors que presentaren els seus projectes. La proposta de l'escultor Anton Real es conserva al Museu Episcopal de Vic.⁴³

Figura 6.

Traça per al presbiteri i l'altar major de l'església de la Pietat de Vic de l'escultor Anton Real. Museu Episcopal de Vic. Col·lecció Lluís Gros (Vic)

43. L'historiador Carles Dorico, en el seu treball «Una traça de Pere Costa per al retaule major de l'església de la Pietat de Vic», arriba a la conclusió, basant-se en l'estudi de l'escriptura manuscrita i en criteris estilístics, que l'autor de la traça és l'escultor Pere Costa. Nosaltres, en la nostra recerca, no hem pogut documentar cap relació entre Pere Costa i la Pietat i els seus administradors. Sí que podem documentar la vinculació d'Anton Real, que explícitament se cita que va presentar una traça en el concurs per construir un nou retaule al presbiteri de l'església, l'any 1784, la qual, com la resta, va ser finalment desestimada. Si comparem la part arquitectònica de la traça amb fotografies del retaule de l'altar major de l'església del convent del Carme de Vic, realitzat uns deu anys més tard per Anton Real, veurem que es tracta de la mateixa solució. També ens reafirma en l'autoria d'Anton Real el fet que, el 16 d'octubre de 1898, un dels seus descendents, Josep Gros Blancafort, va fer donació al Museu Episcopal de Vic d'una col·lecció de traces dels seus avantpassats escultors: Josep Real, Anton Real, Josep Gros Real i Josep Gros Oliveres, entre la qual s'inclou la traça esmentada.

Els pactes per a la construcció del nou retaule major i el cambril de l'església de la Pietat dedicat als sants Llucià i Marcià es van signar el 17 de desembre de 1784, davant el notari Jaume Pou de Vic,⁴⁴ entre els obrers de la Pietat i Pere Anton Soler i Josep Molist, oncle i nebot, escultors de Vic.

S'estableix que el nou retaule o tabernacle, el cambril, el frontispici i les figures s'han de fer de fusta d'alba, aprofitant tots els sants, àngels i figures i fusta del retaule vell existent, i que tot s'ha de realitzar segons la traça que els obrers els entregaran. El retaule ha d'estar fet i col·locat en un termini de dos anys, comptadors a partir de la data de la signatura del contracte, i en cas d'incompliment de l'acabament, se'ls descomptarà una part del preu estipulat a partir dels mesos de demora.

La despesa de desmuntar i portar el retaule vell al taller i tornar a plantar el nou va a compte dels escultors, els quals han de construir el tabernacle amb les mateixes columnes existents en el retaule, però amb la condició de fer-les amb ordre compost, adequant les mides de les dites columnes noves a partir dels disset pams i mig del retaule vell. Preveuen que, en el cas que una vegada acabada la construcció del retaule hagi quedat un romanent de fusta, es realitzi la valoració d'aquesta fusta, tant per part dels escultors com dels obrers, i aquests últims es reserven poder pagar una part del preu concertat amb el valor de la fusta o amb diners en efectiu.

Pacten que, una vegada acabat el retaule, aquest s'ha de visurar, i que en cas de disconformitat, els escultors tenen l'obligació de modificar el que se'ls indiqui, assumint les despeses.

Dins els pactes, s'acorda pagar als escultors mil dues-centes lliures: cent lliures en el moment que signen el contracte, tres-centes lliures una vegada col·locat el tabernacle fins a l'alçada de la cornisa, quatre-centes lliures una vegada acabat tot el frontispici i el cambril i les quatre-centes lliures restants a partir del valor de la fusta o en diners comptants, una vegada acabat, plantat i visurat tot el retaule.

El cambril, la cornisa i el tabernacle del retaule van ser pintats, daurats i jaspiats per Nicolau i Jacint Castellet, pare i fill, dauradors de Sant Pere de Torelló,⁴⁵ per dues mil cinquanta lliures, entregades en cinc pagaments: quatre-centes lliures el dia 10 de novembre de l'any 1785, en el moment de signar els pactes pels treballs de pintura, daurat i jaspiat del

44. ABEV, ACF, 3236, notari Jaume Pou, manual 1784-1787, f. 100-102.

45. ABEV, ACF, 3236, notari Jaume Pou, manual 1784-1787, f. 179v-181.

retaula; unes altres quatre-centes lliures una vegada acabada la feina de pintura i dauradura del cambril, la cornisa i el tabernacle; quatre-centes lliures més en el moment de finalització total del tabernacle, i les últimes quatre-centes cinquanta lliures restants una vegada acabada tota l'obra.

Figura 7.

Retaule i nou cambril a l'església de la Pietat de Vic, dels escultors Anton Soler i Josep Molist i els dauradors Nicolau i Jacint Castellet (1784-1785). Fotografia de l'Arxiu Mas

No es va portar a terme cap obra de rellevància en el retaule fins a mitjan segle XIX, concretament l'any 1865. L'Ajuntament i els administradors de la Pietat, arran d'un projecte d'il·luminació de l'església, acordaren restaurar el retaule i el cambril, feina en la qual intervingueren el pintor Francesc Solà i l'escultor Josep Gros i Real.⁴⁶

Segons l'inventari de l'any 1933,⁴⁷ que es conserva a l'Arxiu Episcopal de Vic, l'altar major «está formado por un esbelto templete que cobricela las imágenes de los Santos Mártires Luciano y Marciano y la urna de plata labrada que contiene sus cenizas. El titular es San Saturnino, que ya lo era de la primitiva Iglesia, cuya imagen está collocada».

Per totes aquestes dades documentals, deduïm que la imatge gràfica conservada en els arxius fotogràfics del retaule major de la Pietat, destruït l'any 1936, no seria, com es podia pensar fins ara, obra de Carles Morató, sinó fruit d'una remodelació posterior dels escultors Pere Anton Soler i Josep Molist, a finals del segle XVIII, en què es van aprofitar les escultures, les columnes i el fustam del retaule realitzat per Morató per adaptar-lo als nous corrents artístics.

Com la majoria d'esglésies del Principat, la de la Pietat va patir importants desperfectes en la seva decoració interior a l'inici de Guerra Civil, l'any 1936; la major part dels seus retaules van ser cremats. La primera informació sobre com va quedar l'interior de l'església, la dona l'inventari pres a l'entrada de mossèn Pere Closa i Bosser com a nou rector de la Pietat, l'any 1940.⁴⁸

46. Una nota presa pel Dr. Junyent que porta com a referència «Pietat, Resolucions II», en un llibre actualment il·localitzable, ens dona la informació següent: 24-7-1865. Pietat. Camaril. Presbiteri. Se confia los treballs de deurador i jaspeador al Sr. Antoni Terres; los de pintura al Sr. Francisco Solà; los de escultura a Josep Gros(a) Real; los de fuster al Sr. Feliu Pla; los de mestre de casas a Magí Callís y los de ferrer a Miquel Alier.

47. ABEV, AEV, 2362/3.

48. ABEV, ACF, Secretaria General, qüestionaris parroquials, parròquia de la Pietat.

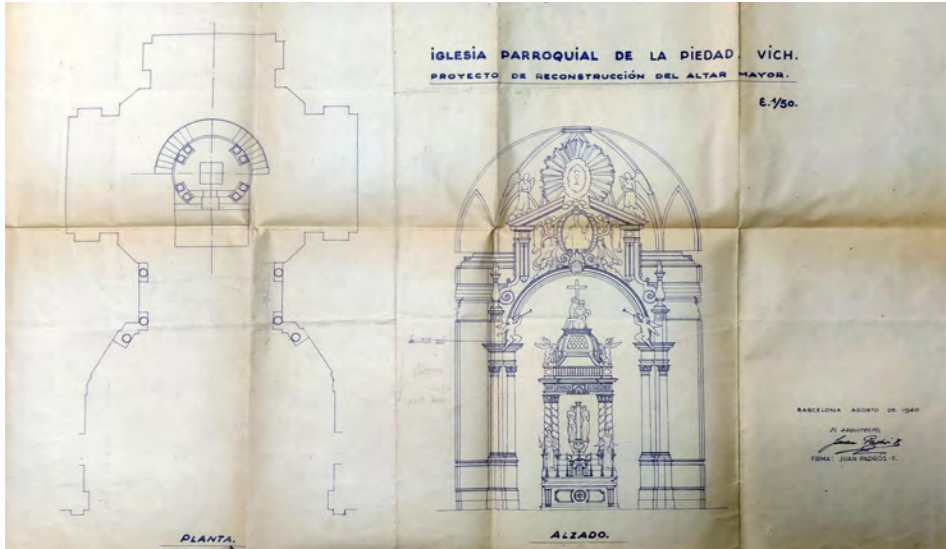

Figura 8.

Projecte de reconstrucció del retaule i el tabernacle al cambril de l'església de la Pietat de Vic de l'arquitecte Joan Padrós i Fornaguera (1940). Fotografia dels autors

Figura 9.

Vista actual de l'església de la Pietat de Vic. Fotografia de Jordi Contijoch Boada

Figura 10.

Imatge dels sants màrtirs Llucià i Marcià al cambril de l'església de la Pietat de Vic, de l'escultor Pere Puntí i Terra. Fotografia dels autors.

No apareix cap element relatiu a l'altar major. La situació era tan precària que per a la realització del culte va ser necessari utilitzar el material de la catedral. Per aquest motiu i un cop solucionats els problemes més urgents —reparació de les teulades, rehabilitació de les parets laterals i col·locació de portes de fusta als finestrals de la façana de l'església—, es va iniciar una recollida de diners a través de donacions per tornar a guar-nir l'església, amb la col·laboració de l'arquitecte badaloní Joan Padrós i Fornaguera, el qual va executar diferents projectes. Pel que fa a l'altar major, el projecte va consistir en una reconstrucció del que durant la Guerra Civil s'havia perdut, seguint les imatges disponibles abans de la seva desaparició, amb l'única diferència de la incorporació de l'ordre salomònic en les vuit columnes que servien de suport a la cúpula del baldaquí, les quals havien de ser de marbre. En la realització, hi varen intervenir diferents artesans: la casa Corberó de Barcelona (per a l'urna de bronze), el mestre de cases de Vic Benet Callís i els marbristes, també vigatans, La Perfección. Al cimbori hi va intervenir el guixer Josep Canyelles, i la decoració va anar a càrrec del pintor Ramon Torrents, que també es va cuidar de la restauració de les pintures del presbiteri, realitzades per Marià Colomer a finals del segle XVIII. El nou grup escultòric dels sants màrtirs el va fer l'escultor de Vic Pere Puntí i Terra. Finalment, el temple monumental, com que era una obra molt costosa, no es va poder dur a terme.